

SOCIOLINGVISTINĖ GEOLINGVISTINIŲ DUOMENŲ INTERPRETACIJA

Laima Kalėdienė
Lietuvių kalbos institutas

Pranešimas tarptautinėje konferencijoje
XXI AMŽIAUS TARMŲ TYRIMAI: GEOLINGVISTINĖ
IR SOCIOLINGVISTINĖ PERSPEKTYVOS

Vilnius, 2013 m. gruodžio 5-6 d.

Ribų klausimas

- Apžvelgdamas dabartinio etnografinio Dzūkijos regiono ribas internetinėje antropologijos ir etnologijos enciklopedijoje *Lietuvos tapatybė*, Petras Kalnius (žr. <http://identitetas.mch.mii.lt/>) daro prielaidą, kad nemenkų skirtumų tarp rytinių ir vakarinių dzūkų esą galima įžiūrėti **dėl skirtingos jų istorinės praeities**: pietinėje dalyje senovėje gyventa jotvingių genties, lietuvių vadintų dainaviais, o rytinėje – aukštaičių.

Socialinių tinklų teorija

- Socialinių tinklų teorijos taikymas sociolingvistikoje duoda gražių vaisių: **jei žmonių nesieja socialiniai ryšiai, tai ir jų kalba neturi bendro pagrindo:** nesant glaudaus bendravimo, nelieka priežasčių vartoti tokią pačią kalbos atmainą (Labov 2001; Trudgill 1986: 8-9), o tada prarandamas ir tos pačios etninės savimonės pamatas (Labrie 1988; Giddens 2000: 10), tuomet kalba/tarmė tiesiog negali būti panaši, mažai skirtis (Auer 2005; Milroy 1980: 35-36)

Tikrojo laiko (real-time) ir stebimojo laiko (apparent-time) sociolingvistika

- Tikrojo laiko – pvz., 1985 m. ir 2012 m. įrašai
- Stebimojo laiko – 3 kartų įrašai tuo pačiu metu (Labov, 1963
Diphthong centralization in Martha's Vineyard)

Vyrų ir moterų kalba

- Moterys visuomet būna kalbos kitimo priešakyje, ypač 30-40 m., turinčios mažų vaikų

Etninė tapatybė ir tautinė savivoka

- Su tiriamuoju Dzūkijos regionu susijęs dalykas yra tas, kad, remdamiesi istoriniais ir antropologiniais duomenimis, daugelis mokslininkų pripažįsta pietrytinėje Lietuvoje gyvenančių ir gudiškai bei lenkiškai kalbančių gyventojų kultūrinės polonizacijos koncepciją (Bumblauskas 2011; Gaučas 2005; Kalnius 1998; Luckievič 1993; Плыгавка 2008; Šutinienė 1996; Turska 1995 (perspausdintas 1939 m. leidimas); Zinkevičius 1993 ir kt.). Tačiau etninės tapatybės nustatymo ir savęs priskyrimo kuriai nors tautybei principai gali būti kardinaliai priešingi

Etninė tapatybė ir tautinė savivoka

- Kokių didelių tapatybės suvokimo ir ypač pripažinimo skirtumų radosi dėl besiskiriančių metodologinių principų, rodo dabar vis dažniau skirtingai traktuojama pietryčių Lietuvoje gyvenančių lenkų tautinė ir pilietinė tapatybė. Taip atsitiko ir dėl gana staigaus Lietuvos tautinės politikos posūkio 21-ajame amžiuje. Mat nuo 2002 m. pasikeitusi Europos Komisijos vykdoma tautinė politika grindžiama ne istoriniais gyventojų ryšiais ir santykiais, o faktine savimone, todėl Lietuvoje randasi tam tikro nesusikalbėjimo, nes visoje ES tautinės mažumos perorientuojamos ieškoti savo tėvynės atitinkamai pagal savo titulinę tautybę^[1].

-

^[1] Įvedus vadinamąją *lenko kortą*, lenkų tautybės Lietuvos piliečiai susaistomi su kita valstybe.

Etnolingvistinė tapatumo teorija

- Etnolingvistinė tapatumo teorija kalbos/tarmės išlaikymą sieja su regioniniu gyventojų tapatinimusi (Giles, Johnson 1987; Aliūkaitė 2009: 166). Vadinamieji kalbos išlaikymo ir nykimo reiškiniai tiriami organizuojant reprezentatyvias didelių grupių apklausas, nes atskirų žmonių nuomonės šiuo klausimu neišvengiamai įvairuoja. Nelengva apibūdinti dabartinio Dzūkijos regiono ir dzūkų tarmės santykį, nes lingvistiniu požiūriu tokio reiškinio kaip dzūkų tarmė nebeliko[2].

[2] Antanas Baranauskas 1898 m. buvo nubrėžęs panašias į 2003 m. Seimo patvirtintąsias Dzūkijos etnografinio regiono ribas (Барановский 1999: 34-35), o pačius dzūkus buvo padalinęs pusiau – į rytinius (Šalčininkų-Kernavės-Liūdnemū-Tuřmanto linija) ir vakarinius (į pietus nuo Sangrūdės-Alytaūs-Kerna-vės-Šalčininkų) (komentarų žr. Zinkevičius 1999: 138-139).

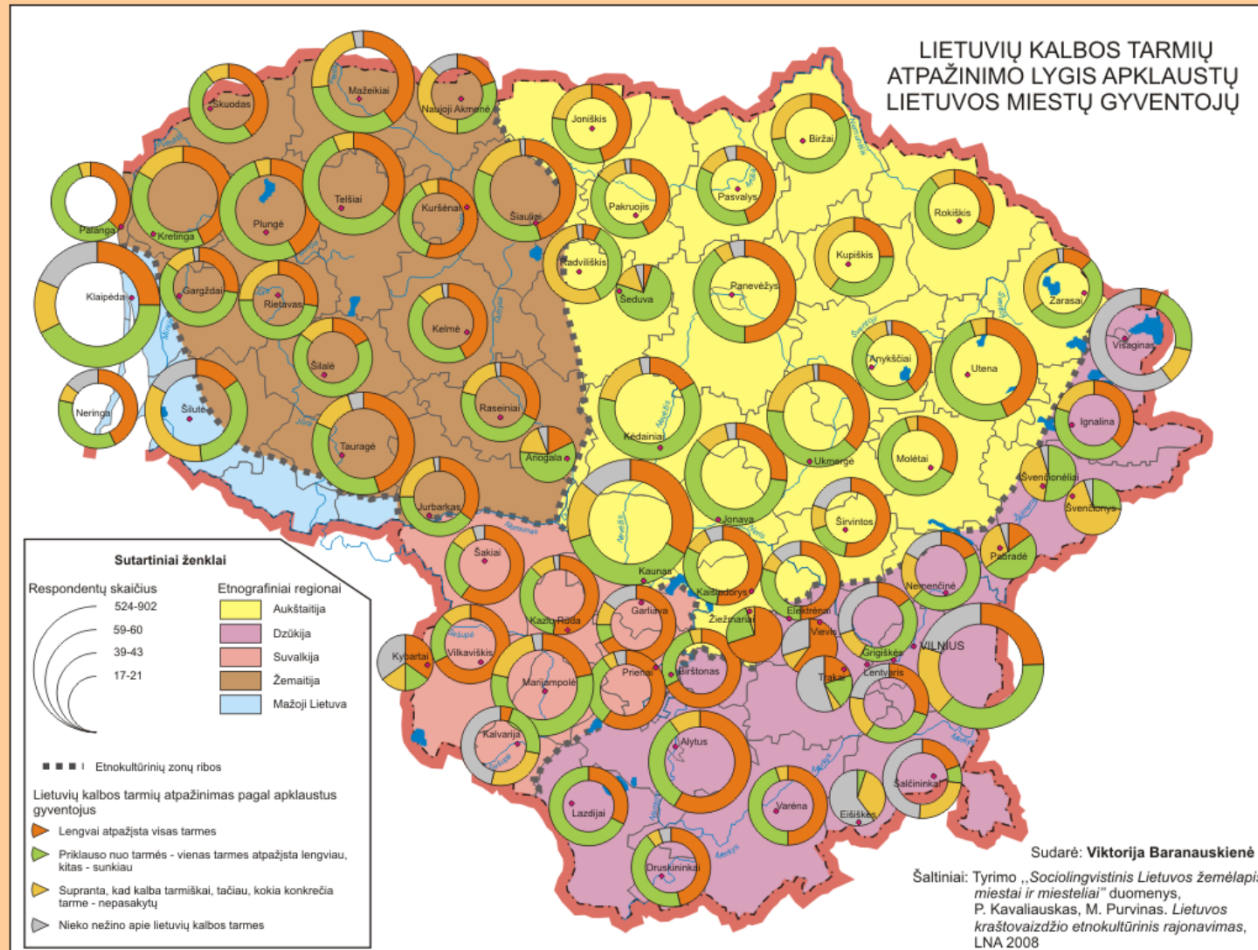
Dzūkų savivardis

- Vartojami pasakymai „šnekama dzūkiškai“, „dzūkuojama“ dar nėra tarmės įvardijimas – paprastai dzūkais pravardžiuodavo dzūkuojančius kaimynus [3], nors dabar ir patys mielai save pavadina dzūkais ir paaiškina taip darantys todėl, kad vietoj č, dž tariantys c, dz (Bacevičiūtė ir kt. 2004: 76)
- Asta Leskauskaitė (2009: 38) pažymi, kad „[K]albėdamiesi su pirmąkart matomais arba mažai pažįstamais žmonėmis Marcinkonių ir aplinkinių kaimų gyventojai gali stengtis dzūkuoti mažiau (...). Tai būdinga ir kitiems pietų aukštaičiams“
- Jeigu pietinės dalies dabartinio Dzūkijos etnografinio regiono gyventojai save ir pavadina dzūkais, tai šiaurinės dalies gyventojai to niekadės nedarė anksčiau (plg. Bendorius, Mažiulis, Salys 1955: 302), nedaro ir dabar. *Dzūkuojančiais* juos pavadino kalbininkai
- [3] Zinkevičius mano (2006: 142), kad *dzūkais* kaimynai pravardžiuodavo tuos, kurie tardavo *dzū* daugiskaitos kilmininko, pvz., *žōdzū*, ir dar kai kuriose kitose formose. *Dzūko* pavadinimas literatūroje pirmą kartą pavartotas palyginti neseniai, 1859 m. (ten pat).

Regiono tautinė savimonė

- Kaimynai dzūkų pravardžiuoja *cíeksais, cíekiais, cíekininkais, cíekliais, cìkiais, ciksõnais, ciktúnais, kapcijõnais* ir dar kitaip (Zinkevičius 2006: 142)
- Pati didžiausia problema yra ta, kad nemažoje šio etnografinio regiono dalyje šnekama nelietuviškai – gudiškai ir lenkiškai, dar ir rusiškai (Čekmonas 1999; Rutkovska 2012; Kardelis 2013), tačiau tos vietovės yra integralios regiono dalys. Vadinasi, šiandieninėje situacijoje negalima apibendrinti visų šiam dabartiniam regionui priskiriamų vietovių gyventojų atsakymų ir išvesti vidurkį

Tarmių atpažinimas

Kodų kaita

- Neišleistas iš akių svarbiausias dalykas – visų (ir ne tik šiame regione) realiai egzistuojančių kalbų ir tarmių vartojimą valdo **kodų kaitos mechanizmas** (Gafaranga 2007: 281-283) – jis generuoja pakaitinį ar susikryžminantį tos pačios kalbos atmainų ar ir kitų kalbų vartojimą, o šio mechanizmo variklis – **prestižas**. Prestižą lemia socialiniai santykiai (Hymes 1971; Meyerhoff 2006: 37-38; Miliūnaitė 2010)

Etnolingvistinė savimonė (1)

- *R - Lietuvė.*
- *T - O pagal ką žmonės priskiria sau tautybę?*
- *R - Pagal šak... Nu bent jau aš pagal savo šaknis. Tėvai, proseneliai, vis dėlto nuo to priklauso, aš manau. [...] Taip, kur gimiau, kur augau, kas mano tėvai, kas mano proseneliai. [...] Protėviai, nu čia tiktai nuo to.*
- *T - Ir gimtoji kalba lietuvių?*
- *R - Taip taip.*
- *T - O dzūkų - ne gimtoji kalba?*
- *R - Žinokit, iš tiesų irgi gimtoji, kadangi gimiau Dzūkijoje. [...] Ir todėl drąsiai galiu sakyti, kad ir gimtoji kalba dzūkų yra, nes iš tiesų gimus ir užaugus čia.*

(Varėna, 33 m. parduotuvės savininkė)

Etnolingvistinė savimonė (2)

- *T - O jūs nelaikot savęs dzūke?*
- *R - Nu, šiaip aš skaitau save dzūke. Laikau dzūke, taip... Vis tiek, aš čia gimus, augus...*
- *T - Bet, sakot, nedzūkuojat...*
- *R - Ne.*
- *T - O dzūkė?*
- *R - Nu, vis tiek, šitam krašte gyvenu [juokiasi].*

(Simnas, 39 m. tarnautoja)

Etnolingvistinė savimonė (3)

- *T – O save tapatintumėt su dzūku, jeigu klausčiau, kokia jūsų tapatybė? Galėtumėt pasakyti: „Dzūkas esu“?*
- *R – O tai čia tokios... dzūkės. Tai... O koks skirtumas? Vis tiek juk dzūkas – lietuvis... (juokiasi).*

(Varėna, 57 m. savivaldybės darbuotojas)

Etnolingvistinė savimonė (4)

- *T - [...] kaip jūs jaučiatės, kokia jūsų tautybė?*
- *R - Lietuvis - dzūkas.*
- *T - O kodėl galite save apibūdinti ir lietuviu, ir dzūku? Ar tai nesikerta jums?*
- *R - Ką aš žinau, na, negali vien dzūkuose gyventi. Ir dirbdamas kažkokį darbą. Vis tiek reikia ne vien tarmiškai.*
- *T - Bet čia tik kalbos klausimas, čia susiję viskas kartu, toks vienas dalykas: ir lietuvis, ir dzūkas.*
- *R - Jeigu būtų galima būti tik dzūku, tai būčiau dzūkas.*

(Daugai, 58 m. darbininkas)

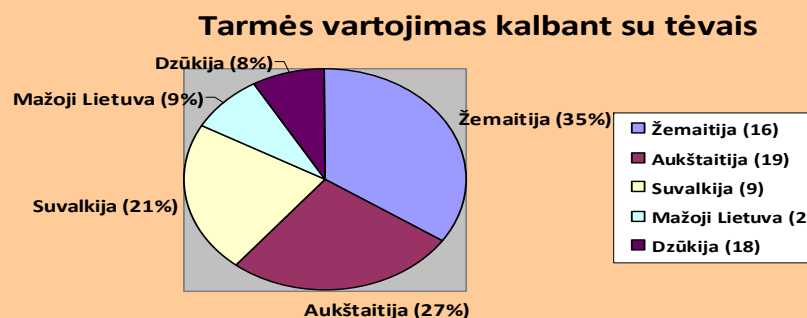

Etnolingvistinė savimonė (5)

- *R – Šiaip labiau tapatinu kraštą su tarme, o aš nelabai, bent jau manau, kad aš nelabai dzūkuoju, tai aš savęs taip grynai, aš su Lietuva labiau... Kad lietuvė, aš galiu pasakyti, bet ar dzūkė, tai kaip... Taip tvirtai ne.*
- *T – Čia reikia tarmės?*
- *R – Man atrodo, kad... Man bent jau taip atrodo, kad per tarmę. [...]*
- (Daugai, 23 m. studentė)

Sociolingvistinis Lietuvos žemėlapis (2011-2012 m. tyrimas)

- Apklausa buvo atliekama 2010 metų spalio 4– lapkričio 26 dienomis. Apklausą atliko 81 klausėjas. Iš viso buvo aplankyti 9 532 namų ūkiai.

Kaimas / miestas (1)

- Štai 46 m. pardavėja iš Alytaus priešpriešina pačių alytiškių ir aplinkinių kaimų gyventojų kalbą:
- *T - Ir jūs jau namuose taip tarmiškai... Ne?*
- *R - Kaimietišškai nekalbėjom.*
- *T - Kaimietišškai, netgi taip?*
- *R - Taip. Ne.*

Kaimas / miestas (2)

- *T - Na ir kaip jums atrodo? Ar miestelyje kalba tarmiškai daugiau, ar jau kitaip negu kaime?*
- *R - Gal biški kitaip. Gal kaime biški daugiau dzūkuoja.*
- *T - O jūs su žmona bendraujat dzūkiškai, manot, ar tokia jau bendrine kalba?*
- *R - Bendrine tokia.*
- *T - Ir su dukra irgi tokia bendrine kalba?*
- *R - Jo.*
- *T - O ar čia dėl to, kad taip išeina normaliai? Dėl kokių priežasčių? Juk mokat nuo tėvų dzūkiškai?*
- *R - Kad čia gal seniau tėvai kalbėjo... Tam tikri žodžiai, o taip, kad būtų pilnai dzūkiška tarmė – tai nebuvo. Jie gal daugiau tų žodžių naudodavo dzūkiškų.*
- *T - Leipalingy?*
- *R - Nu kaimuose, sakykim. Kaimuose. Aš gi kaime gyvenau. Trys kilometrai nuo miestelio, tai ten juokaudavom, kad ten dzūkiškai kap čia, kū čia. Vieną kitą žodį. O taip kad – tai nežinau.*

Leipalingis, 49 m. verslininkas

Tarmė / bendrinė kalba (1)

Tarmės vartojimą kaip įprastą Daugų miestelyje neigė ir 23 m. studentė:

- *R – Čia, man atrodo, čia yra Dauguos, kad nėra grynai tokių dzūkiškų jaunesnių žmonių. Nes nėra įstrigę, kad ar dzūkuotų moksleiviai, ar bendraklasiai...*
- *T – Nieko, neįstrigo tarmė visiškai? O, sakysim, o kitoks tarmės vartojimas, dėl juoko?*
- *R – Taip, buvo, pamenu, su klasiokais kartais. Ir dabar kartais parašom „tep“; dar kažką tokio, bet ten toks grynai juokais. Su viena bendraklase arba su kita kažką taip, dabar nepamenu, bet „tep“ žinau, kad yra toks, „tj“ va dar. Čia tik nenatūraliai, bent jau man nėra tai natūraliai. Aš taip specialiai tą rašau.*

Pastaba: jos mama aukštaitė

Tarmė / bendrinė kalba (2)

- *R – Tai kad čia visi dzūkiškai šneka. Čia aš nežinau, kas šneka lietuviškai. Čia aš daugmaž kiek žinau, tai tikrai visi dzūkiškai.*
- *T – Visi, ir jaunimas?*
- *R – Nu nu, nebent kurie jau ten išvažiuoę gal in užsienį, gal kur... O taip tai čia daugmaž visi... Nu nežinau, kiek ejom ir in mokyklą, ir in visur, ir visi vis vien dzūkiškai šnekėjo. Niekas neperšnekėjo. Tos kalbos niekas nepakeitė.*

Daugai, 48 m. valgyklos darbuotoja

Tarmė / bendrinė kalba (3)

- *„Pagrindinai vis tiek kalbi literatūrine, mm bendrine kalba, bet ee, bet jei vietinis, tai... O šiaip tai, aišku, taip jau akivaizdžiai arba, arba bent jau mm demonstratyviai ne... Nerodai to dalyko.“*

Daugai, 55 m. seniūnijos tarnautojas

Tarmė / bendrinė kalba (4)

- Pačių gyventojų nuomone, tarmės akivaizdžiai traukiasi iš kasdienio gyvenimo.

Varėniškio 57 m. savivaldybės tarnautojo apibendrinimas tinka visam regionui:

„Varėnoj, čia, aš nežinau... Nelabai girdisi viešoj erdvėj, kad čia jau labai dzūkuotų.“

Tarmės prestižas

- Tarminės kalbos vengimas atvirkščiai proporcingai sietinas su tarmės prestižiškumu: viešai nekalbama neprestižinėmis laikomomis tarmėmis (plg. Trudgill 1979: 9).
- Tarminis kalbėjimas/nekalbėjimas viešumoje priklauso ir nuo socialinės pačių kalbėtojų padėties: sociolingvistinė aksioma laikomas teiginys, kad esantys socialinės skalės apačioje daugiau šneka tarmiškai nei esantys šios skalės viršuje. Apskritai nėra visiškai aišku, kodėl vieni žmonės linkę pabrėžti savo išskirtinumą kalbos atžvilgiu ir išlaiko ją net kalbėdamiesi ne su savais, „svetimais“, o kiti ir su „savais“ nenori to daryti.

Šiboleto reiškinys

- Būtent nenori, nes apskritai kalbos/tarmės atstovai turi ištisą spektrą tokių kalbos priemonių, kad panorėję sugebėtų manipuliuoti savo tapatybe (Llamas, Watt 2010: 1). Tokia nuomonė vis dažniau patvirtinama, o tai jau priešingybė ilgai vyravusiam įsitikinimui, kad kalbą ir tapatybę siejantys ryšiai esantys nekintami (vadinamasis *šiboleto reiškinys*^[4], žr. Suzanne Kemmer (2011)).
- ^[4] Carmen Llamas ir Dominicas Wattas primena Biblijos pasakojimą, kaip keldamiesi per Jordano upę dviejų genčių kariai vieni kitus atpažindavę iš kalbos: vieni hebrajišką žodį 'srovė' tardavę *šibolet*, o kiti – *sibolet* - iš kalbos atpažintuosius svetimus čia pat ir paskandindavo.

Gražiausia tarmė

- *T - O jum graži dzūkų tarmė?*
- *R - Man tai labai graži. Tai tokia... Švelni, ne be be be, o švelniai tas dz, c, tas maloninis. Mažybinį, maloninį padaro iš posakio, sumalonina žodį [nusijuokia], tai šneka tokia būna įdomesnė. O žemaičiai, tai jie, labiau... [Nusijuokia]*

Varėna, 39 m. tarnautojas

Įprasčiausia tarmė

- *T – Bet yra toksai skirtumas, kad viešumoj jau kalbama kitaip?*
- *R – Tai yra ryškus skirtumas. Tarkim, kur nors išvažiuoji ar kažkokioje nors oficialioje aplinkoje, tarkim, kalbam daugiau bendrine kalba.*
- *T – O pačiuose Veisiejuose?*
- *R – O Veisiejuose – ne. O Veisiejuose kaip mum patogiau.*
- *(Veisiejai, moksleivė, 18 m.).*

Prestižiškiausia tarmė

Tačiau pažymėtina, kad dzūkų tarmės kartais net gėdijamasi, kaip pasakojo 61 m. muzikos mokytoja iš Varėnos:

- *R - Juk aš taip stengiausi lietuviškai pas jį šnekėti...*
- *T - O kodėl taip stengėtės lietuviškai?*
- *R - Aš nežinau kodėl... [...] Bijojau reakcijos kitų [...] Kai šnekėsiu, tai gal už tai, kad ar nesupras manęs, arba galbūt netgi ir išsijuoks iš mano tos kalbos... Bet šiaip tai mūsų kalba graži gi yra, visi taip kaime vat tie žmonės... Nors irgi, žinot ką, vat mintis. [...] Žmogus su žmogum susitikįs, su kitu žmogum. Va ir kaimo žmogus, visiškai jau senas žmogus, jis stengiasi mažiau dzūkiškų žodžių vartot kažkodėl tai. Jis stengiasi lietuviškai daugiau kalbėt. Nu man tai keista.*
- *T - O kodėl, jūs manot, kodėl stengiasi?*
- *R - Aš manau, kad jie nori parodyt, kad jie galbūt irgi, nu, kaip tas senas žmogus sako, kad aš irgi moku truputį... Jau mokytas esu ir sugebu pasakyti kitaip žodžius. Man taip bent tai atrodo.*

Prestižiškiausia tarmė

- *R – Šiaip baigė visas eeee visus dėstomus dalykus labai gerai, bet lietuvių kalbą labai, kartais net ir mane pataiso.*
- *T – Tai jau taiso, kad netarmiškai kalbėtut?*
- *R – Nu, taip.*
- *T – O kaip motyvuoja, kodėl čia reikia pataisyti?*
- *R – Nes mokytoja, mokytoja sakė, kad lietuviškai...*

Varėna, 33 m. parduotuvės savininkė

- **Kultūriniai regionai** apibrėžiami atsižvelgus į trijų tipų kriterijus:

1) funkcinis,

2) formaliuosius (etnografinius) ir

3) vietiškumo (vernakuliarinius) (gimtosios vietinės kalbės ir savimonės)

Jordan T. G., Domosh M., Rowntree L. 1997. *The Human Mosaic: A thematic introduction to Cultural Geography*. New York;

Zelińsky W. 1980. North America's vernacular regions. *Annals of the Association of American Geographers* 70 (1), p. 1–15;

Ragauskaitė A., Daugirdas V. 2010–2011. Dzūkijos kultūrinis regionas. *Annales Geographicae* 43–44, p. 16–28.

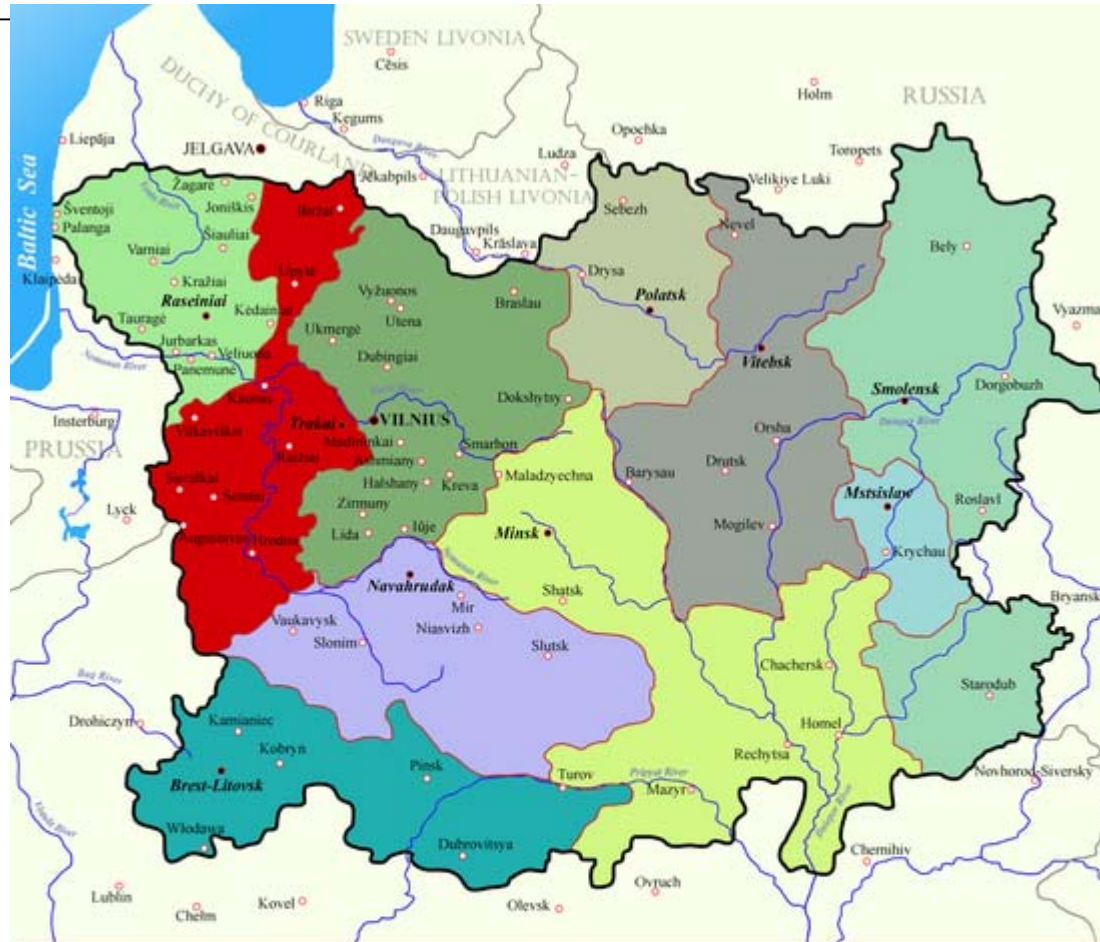
Funkciniai teritoriniai vienetai

- XI-XII a. Pietų Lietuvoje susiformavo jotvingiams priklausiusios dainavių genties teritorinis politinis darinys Dainavos žemė
- XIII-XIV a. formuojasi dzūkavimas – gudų asibiliacijos įtaka lietuvių kalbai (Salys, 1938)
- XIV a. Dainava (Dzūkija) tapo Trakų dalinės kunigaikštystės, nuo 1413 m. – Trakų vaivadijos dalimi, jos pavadinimas išnyko. 1566–1794 m. Dzūkijos teritorija beveik sutapo su Trakų pavieto teritorija (Gudavičius, Vyšniauskaitė, 2004)
- Iki XIX a. Pietų Lietuvos funkciniai centrai – Merkinė, Alytus (Trakų vaivadijai priklausė jų vėliavos karo atveju)

Baltai 12 a.

LITHUANIA AND ITS ADMINISTRATIVE DIVISIONS (1654)

<i>Eldership of Samogitia</i>	<i>Brest-Litovsk Voivodeship</i>	<i>Border of Lithuania</i>
<i>Trakai Voivodeship</i>	<i>Smolensk Voivodeship</i>	<i>Borders of other states</i>
<i>Vilnius Voivodeship</i>	<i>Mstislav Voivodeship</i>	<i>Capital city</i>
<i>Minsk Voivodeship</i>	<i>Vitebsk Voivodeship</i>	<i>Voivodeship center</i>
<i>Navahrudak Voivodeship</i>	<i>Polatsk Voivodeship</i>	<i>Cities and towns</i>

1. Funkciniai teritoriniai vienetai Pietų Lietuvoje

- Lazdijų – Prienų – Trakų – Varėnos jotvingių toponimų paplitimo arealas (Vanagas, 1970)
- Merkinės – Varėnos – Prienų jotvingių hidronimų paplitimo arealas (Vanagas, 1970)
- 1944-1948 m. Dainavos partizanų apygarda (Alytus – Varėna – Lazdijai)
- 1994 m. Alytaus apskritis su Lazdijų, Alytaus, Varėnos ir Druskininkų savivaldybėmis

Lietuvos etnografinių regionų žemėlapis

http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=7039&p_k=1

2. Etnografinis Dzūkijos regionas

Remiantis:

- dzūkų folkloro (Astrauskas, 2001),
- tradicinių lovatiesių (Bernotaitė, 1992),
- tautinių drabužių (Bernotienė, 1992) tyrimais,

pagal etnografinių bruožų paplitimo arealų persidengimą kultūriškai vientisas dzūkiškas etnografinis arealas išryškėja iki linijos **Būdvielis–Simnas–Stakliškės–Trakai–Dieveniškės**

2. Etnografinis Dzūkijos regionas

- Ryškesnis rytinis arealas **Dieveniškų–Trakų–Varėnos**
- Santūresnis vakarinis (**Lazdijų, Užnemunės dzūkų**) (Tumėnas, 2001)
- Nuo **Maišiagalos–Dieveniškų** linijos į šiaurės rytus dzūkiški etnografiniai bruožai žymiai silpnesni, persipynę su rytų aukštaičių, gudų bruožais. Be to, kai kur pasitaiko vadinamųjų “baltųjų dėmių”, kuriose neliko vietinių gyventojų: jie išmirė, išsikėlė į miestus, buvo atsikėlusią kitų tautinių grupių asimiliuoti ir pan. (Astrauskas, 2001)
- Toks arealas, turintis tiek dzūkų, tiek rytų aukštaičių etnografinių bruožų, gali būti vadinamas pereinamąja zona tarp dzūkų (**Būdvietis–Simnas–Stakliškės–Šalčininkai**) ir rytų aukštaičių (**Švenčionys–Ignalina–Rimšė**) etnografinių branduolių
- Siekia **Nalšios** žemes, todėl negali painiotis su **Dainava**, nes Dzūkiją nori vadinti Dainava

3. Dzūkijos regioninės ir etninės savimonės raiška

2007–2008 m. buvo atliktas tyrimas (Zelinsky, 1980):

1) Etninę savimonę atspindinčių pavadinimų naudojimas (“Dzūkija”, “Dainava”, “Dzieduliai” ir kt.);

2) Dzūkiškais prisistatančiais renginių, leidinių, sodybų, gaminių ir kt. pasiskirstymas (be įvardijimo “dzūkų”)

- Savimonės regiono riba šiuo metu eina ties **Dieveniškėmis – Elektrėnais – Išlaužu – Aštriąja Kirsna**. Intensyviausia savimonė reiškiasi į pietus nuo **Eišiškių – Rūdiškių– Prienu** linijos.

- Nors rytinė ir šiaurinė regiono ribos nėra labai aiškios, vis gi jos labai

primena **XVIII a. siūlytos Merkinės vaivadijos** ribas. Merkinėje organizuojama daugelis etninės kultūros renginių, ji tarsi išlieka Dzūkijos simboliniu centru. Iš to galima spręsti apie dzūkiškos (dainaviškos) savimonės tęstinumą, taip pat tai, kad mentaliniame savimonės žemėlapyje dabartinių apskričių ribos, net ir „dzūkiškos” Alytaus apskrities ribos dar neįsitvirtino. Nors jau bandoma **etninę savimonę** pakeisti **regionine** – pasitaiko Pietų Lietuvą įvardinančių pavadinimų (laikraštis „Pietų Lietuva”, UAB „Pietvys” ir kt.).

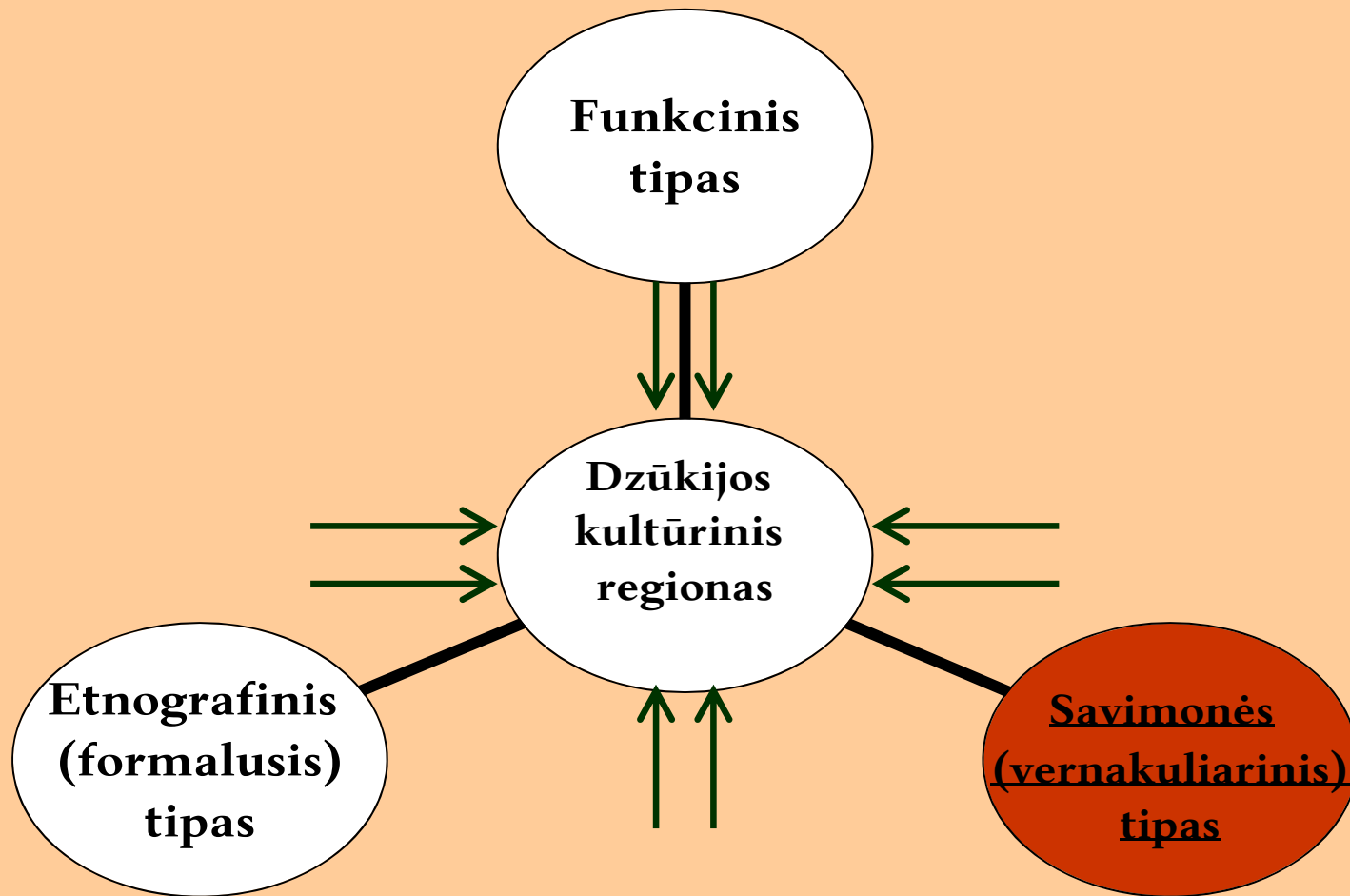
Tai rodo kultūrinės niveliacijos tendenciją – Dzūkijos vertimą pietine Lietuvos dalimi.

Dabartiniai Dzūkijos centrai

- Alytus, Varėna
- Merkinė, Lazdijai, Druskininkai
- Punia, Daugai, Liškiava, Kapčiamiestis, Trakai, Gudžiai, Šalčininkai, Margionys, Marcinkonys, Simnas
- Į šiaurę nuo Neris, Švenčionių ir Ignalinos teritorijoje, dzūkiškos savimonės nėra, net nacionalinis parkas pavadintas Aukštaitijos parku

Dzūkijos kultūrinio regiono teritorinė sąranga

Dzūkijos kultūrinio regiono teritorinė sąranga

- Branduolys – **Alytus, Varėna, Merkinė** (per šventes)
- **Lazdijų** rajoną netgi siūloma priskirti Sūduvai dėl ilgalaikių teritorinių ryšių, nors jie ir išlaiko tarmės bruožus (Tyla, Milius, 2001)
- Į šiaurę bei rytus (iki **Trakų-Dieveniškių** linijos) yra kultūrinio požiūriu artima, bet regionine savimone silpna Dzūkijos dalis
- Toliau į šiaurę driekiasi nelabai plati periferinė zona (**Būdviečio – Žuvinto - Prienų-Kaišiadorių-Vievio** apylinkėse)
- Dzūkuojančių aukštaičių arealas (**nuo Trakų į šiaurės rytus iki Turmanto**) Dzūkijos kultūriniame regione laikytinas periferine teritorija
- **Vilnius** susiformavo savarankišką organizacinę ir centrų struktūrą, savo etnografinį branduolį ir regioninę savimonę, kurioje ryšiai su Dzūkija yra labai menki

Dzūkijos regiono centrų rangai

1. Dzūkiją atstovaujantys, visą regioną organizuojantys centrai: **Alytus, Varėna**
2. Istoriskai svarbūs ir gyventojų sąmonėje organizacinę reikšmę turintys centrai: **Merkinė, Marcinkonys, Lazdijai, Druskininkai**
3. Mažos organizacinės reikšmės, tačiau su aktyvia regionine savimone: **Kapčiamiestis, Simnas, Punia, Gudžiai, Maksimonys, Liškiava**
4. Regiono istorijoje funkcinio centro reikšmę turėję, bet gyventojų savimoneje nedidelę reikšmę turintys centrai: **Stakliškės, Trakai, Šalčininkai, Jieznas**